
De geestelijk verzorgers van morgen

Een onderzoek onder studenten en alumni van de algemene masteropleidingen

De auteurs beschrijven kwantitatieve onderzoeksuitkomsten en bepleiten op basis daarvan een gezamenlijke strategische inzet van ambtelijke én algemene geestelijk verzorgers gericht op de toekomst.

Tessa Morice-Calkhoven, Wim Smeets, Helene Lammers

DE OPKOMST VAN ALGEMEEN geestelijk verzorgers, d.w.z. afgestudeerden aan niet-ambtelijke opleidingen, heeft voor veel discussie en onzekerheid gezorgd in het beroepsveld (Smeets 2007, VGZ 2010). De groep lijkt met een zekere voorzichtigheid, soms ook met achterdocht, gezien te worden door de huidige, gedeels ambtelijk gezonden achterban van de beroepsvereniging VGZ, met name wat betreft hun levensbeschouwelijke identiteit en engagement, of beter gezegd, het gevreesde gebrek daaraan of 'gebricoleerde' karakter ervan. Het VGZ-Cahier *Ambtelijke Binding* (2010) lijkt aan te nemen dat deze 'ongebonden' geestelijk verzorgers beschouwd kunnen worden als behorend tot de 'ongebonden spirituelen' die kenmerkend zijn voor deze tijd, zoals bijvoorbeeld gesignaleerd in het WRR-rapport *Geloven in het publieke domein* (Van de Donk e.a. 2006).

Omdat er bij ons weten geen onderzoek bestaat naar de levensbeschouwelijke identiteit en betrokkenheid van studenten aan en alumni van algemene opleidingen tot geestelijk verzorger, besloot de in 2011 opgerichte Studievereniging Zinnig voor Algemeen Geestelijk Verzorgers dit aspect te betrekken in een onderzoek onder deze doelgroep. Begin 2012 heeft Zinnig een online enquête ontwikkeld met zowel kwantitatieve (meerkeuze) als kwalitatieve (open) vragen omtrent de opvattingen over (algemene) geestelijke verzorging. De enquête is via de opleidingscoördinatoren en/of onderwijssecretariaten per email verspreid onder alle studenten (jaar 2011-2012) en enkele alumni van de universitaire masteropleidingen in Groningen, Utrecht, Nijmegen en Amsterdam (VU).

Het aantal verspreide enquêtes bedroeg 200, waarvan er 51 ingevuld werden, een responspercentage van 25%. De gemiddelde leeftijd van de respondenten

Affiniteit met religie/levensbeschouwing

Hebt u affiniteit met één of meerdere levensbeschouwingen?

Kies er maximaal 3.

Levensbeschouwing	Aantal keer aangevinkt
Christendom: rooms-katholiek	22
Christendom: protestant	36
Islam	1
Hindoeïsme	2
Boeddhisme	15
Jodendom	7
Humanisme	8
Nieuwe spiritualiteit	11
New Age	0
Atheïsme	3
Agnosticisme	5
Geen enkele stroming	1
Anders:	3
Vrijzinnigheid x1	
Sjamanisme x1	
Christendom oud-katholiek x1	

Tabel 1: Vraag over levensbeschouwelijke identiteit

ten was 44 jaar. In dit artikel worden de voornaamste uitkomsten van de kwantitatieve vragen in de enquête besproken: de opvattingen over de levensbeschouwelijke identiteit, de beroepsuitoefening en tenslotte over de legitimatie en kwaliteitswaarborging. In de toekomst hopen wij ook de kwalitatieve gegevens te publiceren.

Opvattingen over de levensbeschouwelijke identiteit

Een eerste markant resultaat was de reactie op de vraag 'vindt u dat een geestelijk verzorger zelf een duidelijke en doorleefde levensbeschouwing moet hebben?'. Hierbij koos geen enkele van deze huidige en toekomstige algemeen geestelijk verzorgers de ontkenkende antwoordoptie. In tegendeel, men stelde niet alleen dat een levensbeschouwelijke identiteit noodzakelijk is, maar ook dat deze voortdurend onderhouden en verdiept moet worden. Blijkbaar betekent de keuze voor een algemene opleiding niet dat een levensbeschouwe-

lijke identiteit door deze groep als achterhaald of vrijblijvend wordt gezien. De antwoorden verschilden alleen wat betreft het punt of de levensbeschouwelijke identiteit zou moeten samenvallen met één van de bestaande levensbeschouwelijke tradities (14%), of dat deze geïnspireerd kan zijn door meerdere religieuze, spirituele en/of seculiere bronnen (80%; de overige 6% koos ervoor een eigen antwoord op de vraag te formuleren).

Bij de vragen naar de eigen levensbeschouwelijke identiteit gaf 76% van de respondenten aan dat ze zichzelf beschouwen als behorend tot een levensbeschouwelijke gemeenschap, en een minderheid van 24% zei zichzelf niet tot zo'n gemeenschap te rekenen. Verder zei 98% van de respondenten affiniteit te hebben met één of meerdere levensbeschouwelijke tradities – slechts één respondent gaf aan met geen enkele traditie affiniteit te hebben (zie tabel 1). Per persoon werden gemiddeld 2,2 levensbeschouwingen gekozen.

Vervolgens werd men gevraagd op een 5-puntschaal aan te geven in welke mate de eerder aangevinkte levensbeschouwing(en) van invloed is of zijn op het wereldbeeld en de leefwijze. Hierbij werd de belangrijkste levensbeschouwing een gemiddeld gewicht van 4,32 gegeven. 63% van de respondenten noemde ook een tweede traditie, met een gemiddeld gewicht van 3,50. Voor 43% was een derde traditie ook van invloed, met een gewicht van 3,14. Drie was het maximaal aantal levensbeschouwingen waaraan een gewicht kon worden toegekend.

Ook ambtelijke collega's worden steeds meer gekenmerkt door een 'multilevensbeschouwelijke gerichtheid'

Bovenstaande resultaten tonen aan dat het belang van de levensbeschouwelijke identiteit van de algemeen geestelijk verzorger niet alleen een theoretisch standpunt is voor deze groep, maar dat het ook weerspiegeld wordt in de persoonlijke levensbeschouwelijke identiteit en het engagement. De vrees of het denkbeeld dat algemeen geestelijk verzorgers geen levensbeschouwelijke identiteit gerelateerd aan bestaande levensbeschouwelijke tradities zouden hebben, lijkt ongegrond. Ook laat dit onderzoek zien dat deze groep vaak affiniteit heeft niet met één, maar met meerdere levensbeschouwelijke tradities. Verder geeft men aan dat deze tradities in belangrijke mate van invloed zijn op het wereldbeeld en de leefwijze. Ook de ambtelijke collega's worden steeds meer gekenmerkt door wat Smeets (2007, 2012) een 'multilevensbeschouwelijke gerichtheid' noemt. Uit deze plurale gerichtheid trekt onze respondentengroep andere conclusies dan de ambtelijke collega's: het is wellicht eerder een surplus dan een gebrek aan levensbeschouwelijke identiteit waardoor meer en meer aspirant geestelijk verzorgers voor een algemene opleiding kiezen, waarbij ze geen voorrang hoeven te geven aan één van de levensbeschouwelijke tradities waarmee men zich verwant voelt.

Opvattingen over de beroepsuitoefening

Ook werden enkele opvattingen over de beroepsuitoefening in kaart gebracht. De respondenten werd gevraagd of zij geestelijke verzorging primair als een 'geestelijke' dan wel een 'professionele' aangelegenheid zagen. Van de respondenten vond 25% dat professionele vaardigheden centraal staan in het werk en de rol van een geestelijk verzorger, en dat de geestelijke dimensie een ondersteuning hierbij biedt. De overige 75% was het daarmee oneens: 14% gaf voorrang aan het geestelijke aspect, en zag de professionele vaardigheden als ondersteunend, en 61% zag beide aspecten als even belangrijk. Dit laat zien dat algemeen geestelijk verzorgers hun (toekomstig) werk voor het merendeel niet beschouwen als een uitsluitend of zelfs voornamelijk 'professionele' kwestie – het 'geestelijke' aspect is van minstens even groot belang voor de grote meerderheid van de respondenten.

Meer differentiatie in de doelopvatting werd aangebracht met een vraag naar de vier pastorale rollen zoals beschreven door Ganzevoort en Visser (2007). Hieruit bleek dat 49% van de respondenten de geestelijk verzorger primair zien als 'tolk en gids', oftewel de hermeneutische opvatting van pastoraat onderschrijven. Daarna was de geestelijk verzorger als 'metgezel' met 29% het meest populair (corresponderend met evenmenselijk pastoraat en de presentiebenadering). De geestelijk verzorger als 'helper' (therapeutisch model) kreeg 20% van de stemmen, en de rol van 'getuige' (kerygmatisch of kerkelijk-sacramenteel pastoraat) werd door één respondent voorop gezet. Dit betekent dat het hermeneutische model, met haar sterke historische verwevenheid met praktische theologie en levensbeschouwelijk gebonden geestelijke zorg, door deze algemeen geestelijk verzorgers als de meest geëigende omschrijving van de primaire taak van de geestelijk verzorger wordt gezien.

Deze twee vragen maken zichtbaar dat algemeen geestelijk verzorgers voor het merendeel niet ambiëren om op een voornamelijk seculiere, zakelijk-professionele en therapeutische manier te werken. Integendeel, voor de meesten blijft het geestelijke of spirituele aspect van fundamenteel belang, net zoals een nadruk op het 'klassieke'

hermeneutische model. Daarmee lijken de nieuwe geestelijk verzorgers meer overeen te komen met hun collega's in de zorg dan met hun collega's bij justitie, die gerichte interventies veelal afwijzen en zich vooral met de rol van 'metgezel' identificeren (Flierman, 2012).

Opvattingen over de legitimatie en kwaliteitsborging

Een onderzoek onder algemeen geestelijk verzorgers kan de 'ambtsvraag', in de zin van de legitimatie en borging van de levensbeschouwelijke identiteit, natuurlijk niet overslaan. We vroegen de respondenten: *'Hoe zou de levensbeschouwelijke diepgang en doorleefdheid van de geestelijk verzorger bewaakt en gewaarborgd moeten worden?'*

Hierover waren de meningen duidelijk verdeeld. Een minderheid van 16% koos voor een "zending (ambt of anderszins goedkeuring) vanuit een bepaald levensbeschouwelijk genootschap". Bijna de helft (45%) opteerde voor het eed-model zoals dat ook besproken wordt in VGVZ-Cahier 4 als een mogelijk alternatief voor het huidige bestel. Een kwart (24%) koos ervoor om geen toetsing en controles op de levensbeschouwelijke identiteit te zetten, omdat dit de verantwoordelijkheid van de geestelijk verzorger zou zijn. Daarnaast koos 16% ervoor een eigen antwoord op de vraag te formuleren, waarin veelal gepleit werd voor een combinatie van eigen verantwoordelijkheid van de geestelijk verzorger en enige vorm van toezicht door de beroepsvereniging. We constateren dus dat het merendeel van de respondenten (84%) de borging van de levensbeschouwelijke identiteit door een genootschap afwijst.

Ook vroeg de enquête op meer directe wijze naar de mening over ambtelijke vs. algemene geestelijke verzorging. Meer dan de helft (55%) stond het dichtst bij de visie dat ambtelijke en algemene geestelijk verzorgers gelijkwaardig zijn en dat er qua beroepsregistratie dus ook dezelfde regels zouden moeten gelden. Voor een kwart (24%) heeft de algemene geestelijke verzorging zelfs een meerwaarde boven ambtelijke geestelijke verzorging, omdat het beter past bij de geest van de tijd, waarin de meeste mensen zich niet meer tot een traditioneel religieus/levensbeschouwelijk genootschap rekenen. Tegelijkertijd vond een bijna even

groot aantal (22%) dat deze kwestie toch problematisch is wegens de speciale positie die ambtsdragers kunnen hebben waar het gaat om het uitvoeren van rituelen.

Bijna de helft (45%) opteerde voor het eed-model

Slechts een kwart van de respondenten ziet algemene geestelijke verzorging dus als alternatief voor de klassieke ambtelijke geestelijke verzorging. Dat de meerderheid beide types als evenwaardig ziet, en er ook oog is voor de eigenheid van de ambtelijke geestelijke verzorging (i.c. de rituele taak) is ons inziens een gegeven dat ervoor kan pleiten om de legitimeringsdiscussie voortaan nadrukkelijk door beide groepen samen te laten voeren.

In zijn algemeenheid geeft deze analyse het beeld dat de 'nieuwe generatie' van algemeen geestelijk verzorgers weliswaar kiest voor een levensbeschouwelijk neutrale opleiding, maar dat de attitudes ten opzichte van het vak daarmee nog niet zover verwijderd liggen van die van de ambtelijk geschoolde collega's als soms wel wordt gedacht of gevreesd. 'Multilevensbeschouwelijk gericht' is een betere aanduiding voor de nieuwe geestelijk verzorgers dan 'ongebonden'. Deze laatste aanduiding klopt immers feitelijk niet, gezien ons onderzoeksresultaat dat 75% van de respondenten zich rekent tot één of meerdere levensbeschouwelijke gemeenschappen. Bovendien worden de studenten en afgestudeerden van de algemene opleidingen door die aanduiding ten onrechte geassocieerd met de zogenaamde 'ongebonden spirituelen'. De respondenten blijken veel waarde te hechten aan de levensbeschouwelijke worteling en ontwikkeling van de geestelijk verzorger, niet alleen in abstracto maar ook in het eigen leven. De beroepsuitoefening is voor deze groep dan ook niet uitsluitend een professionele, maar tevens een spirituele of geestelijke aangelegenheid – waarbij men zich wel in meerderheid uitspreekt voor het creëren van gelijke kansen voor ambtelijke en algemene geestelijk verzorgers. Daarbij zijn de respondenten in grote meerderheid tegen een bepalende rol voor de genootschappen in de bor-

ging van de (levensbeschouwelijke) kwaliteit van de beroepsuitoefening; dat is wat hen betreft aan de beroepsgroep zelf.

Wij willen de hoop uitspreken dat de overeenkomsten tussen ambtelijke en algemene geestelijk verzorgers, die er op basis van deze onderzoeksanalyse duidelijk zijn, voldoende grond bieden voor een gemeenschappelijke strategische inzet met het oog op een toekomstbestendige geestelijke verzorging.

De in dit artikel besproken enquête is ontwikkeld door Jorika Baarda, Helene Lammers en Tessa Morice-Calkhoven. Alle drie zijn student c.q. alumni van de opleiding tot geestelijk verzorger aan de Universiteit van Utrecht, en betrokken bij de oprichting en het bestuur van Studievereniging Zinnig voor Algemeen Geestelijk Verzorgers (zie www.vereniging-zinnig.nl). Nicolette Hijweege en Wim Smeets, docenten aan de Utrechtse opleiding, hebben eveneens bijgedragen aan de enquête.

Dit artikel is een bewerkte versie van een hoofdstuk uit de masterscriptie van Tessa Morice-Calkhoven, getiteld

'Van ambtelijke binding naar levensbeschouwelijke competentie: Een voorzet voor geestelijke verzorging anno nu'. Geïnteresseerden kunnen deze opvragen bij de auteur: tessa.morice@yahoo.com.

Literatuur

- Donk, W. B. H. J. van de, A. P. Jonkers, G. J. Kronjee en R. J. J. M. Plum (red.) (2006). *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie*. Den Haag/Amsterdam: WRR, Amsterdam University Press.
- Flierman, F. (2012). *Geestelijke verzorging in het werkveld van justitie. Een empirisch-theologische studie*. Delft: Eburon.
- Ganzevoort, R., & J. Visser (2007). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Meinema.
- Smeets, W. (2007). 'Zending of geen zending. De ambtelijke identiteit van geestelijk verzorgers' *Tijdschrift geestelijke verzorging* nr. 42, 37-42.
- Smeets, W. (2012). 'Identity and Spiritual Care' *Journal of Empirical Theology*, 25, 22-56.
- Vereniging van Geestelijk Verzorgers in Zorginstellingen (2010). *Ambtelijke Binding*. VGVS-Cahiers 4. http://www.vgvz.nl/userfiles/files/Algemene_texten_website/VGVZ-Cahier4-AmbtelijkeBinding_eindversie_totaal.pdf (geraadpleegd 1-12-2012).